تاریخ دریافت مقاله:۹۰/۱۱/۱۱
تاریخ پذیرش مقاله: ۹۱/۱/۲۱

مطالعه تطبیقی هنر منبت معاصر در مراکز مهم منبت‌کاری ایران

اصفهان، گلپایگان، آباده، شیراز و سنندج*

علیرضا شیخی** صمد سامانیان*** محمدتقی آشوری****

چکیده

این مقاله با مطالعه منبت در دوران اسلامی به‌لحاظ ویژگی‌های فنی و هنری آغاز می‌شود و در قالب شیوه‌های منبت‌کاری در پنج گروه تخت، محدب، مقعر، شبکه و حجم ادامه می‌یابد. این تقسیم‌بندی در تطبیق این هنر با فلزکاری، نگارگری و گچبری صورت گرفته است. هنر منبت در دوران معاصر از فنون و نقوش متنوعی بهره گرفته و پیشینه فرهنگی، هنری و اقلیمی در این مناطق بارز و آشکار است. در اصفهان نقش بومی و هویت ملی شامل طرح‌های صفوی و قاجاری و نیز به‌تَبَع توریستی‌بودن آن، تأثیر جهانگردان درطول زمان انکارناپذیر است. در جوار آن، عناصر ریزنقش گلپایگان با استفاده از عناصر محلی، نقوش ساده و گیاهان استیلیزه‌شده بر زمینه بافت‌دار و گل‌ها با طراحی قاجاری و ابزاری ساده منبت شده‌اند. تأثیر اقلیم سنندج با جنگل‌های گردو و گلابی با کنده‌کاری درشت‌تر و انتخابی عالی با نگرشی ذوقی و هنری از نقوشی که ساخته و پرداخته طبیعت است، دیده می‌شود. تنوع هنر منبت ایرانی در کنده‌کاری نرم، روان و ملیح آباده با گل سرخ، گل نرگس و برگ بید که از نقوش اصلی این خطه است، با شیوهٔ نیش هم‌آوا شده است. عناصر بومی و نمادهای فرهنگی شیراز عموماً با طراحی‌های هنرمندان شیرازی هم‌چون لطف‌علی صورتگر نمایان است، ضمن این‌که از تأثیرگذاری شهر آباده در این‌خصوص نمی‌توان صرف‌نظر کرد. استفاده از ابزار و نقش‌های متنوع با نوع شیوهٔ منبت‌کاری هماهنگ شده و توانسته است گویای هنری سنتی در این مراکز باشد.

در این مناطق نقوش، شیوه‌های به‌کار گرفته شده، ابزار، مصالح رایج و نوآوری‌ها دسته‌بندی شده و مورد بحث قرار گرفته است که عناصر مورد مطالعه در جداول جداگانه مقایسه می‌شود. با توجه به تک‌متغیربودن تحقیق، سؤالات اصلی پیرامون سبک‌های مختلف منبت‌کاری، هماهنگی فرم و تکنیک و هم‌چنین اصالت طرح‌های هر منطقه است.

روش کلی تحقیق توصیفی و تحلیلی- تطبیقی است. از نظر کاربرد، بنیادی و به‌لحاظ رویکرد کیفی است. شیوه جمع‌آوری اطلاعات براساس مطالعات کتابخانه‌ای و به‌خصوص پژوهش‌های میدانی شامل مصاحبه، پرسش‌نامه و تهیه عکس توسط نگارندگان بوده است. میدان تحقیق کارگاه‌های دارای تجربه و مهارت مناسب و کافی در شهرهای اصفهان و شیراز و تمامی کارگاه‌های فعال در شهرهای آباده، گلپایگان و سنندج است.

کلیدواژه‌ها: هنرهای چوبی، منبت، اصفهان، گلپایگان، آباده، شیراز، سنندج

---

*این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد علیرضا شیخی با عنوان «بررسی سبک‌های منبت‌کاری معاصر در مناطق شاخص ایران» رشته صنایع دستی به‌راهنمایی آقای دکتر صمد سامانیان در دانشگاه هنر تهران است.

**دانشجوی دکترای تاریخ تحلیلی و تطبیقی هنر اسلامی، دانشگاه هنر، تهران. (نویسنده مسئول) ar.sheikhi59@yahoocom
***استادیار، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران.
****استادیار، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران.

Archive of SID
www.SID.ir

مقدمه

هنر منبت از هنرهای اصیل ایرانی است که هنوز هویت و ویژگی‌های محلی خود را حفظ کرده است. و در مکان‌های گوناگون به شیوه های مختلفی اجرا می شود. عدم معرفی ویژگی‌های هنری و فنی در مناطق مختلف ایران، آشنانبودن مردم با هنر و فرهنگ خود، محوشدن هنرهای سنتی که ریشه در فرهنگ و آداب این مرزوبوم دارد و نیز ورود منبت با نقش فرنگی بدون هیچ زیربنایی این هنر را به حاشیه راند و درنتیجه آن اشیا بسیار زیبایی علاوه بر تمدن عظیم هنری و فرهنگی که پشتوانه آن است، از کارکرد عملی و حظ بصری برکنار ماند.

به همین دلیل، هنر منبت کاری روی چوب باید بیشتر مورد تأمل قرار گیرد و به معرفی روش های منبت کاری در اعصار مختلف و توصیف آن در مناطق شاخص ایران پرداخته شود. در عصر حاضر، آشنایی با این هنر بستری برای مشاهده هویت منبت کاری و نقوش سنتی ایرانی فراهم می آورد که با تلاش و پیگیری می توانیم رسم امانت‌داری گذشتگان را به‌درستی بجا آوریم و این هنر را به آیندگان انتقال دهیم.

پیشینه تحقیق

درخصوص هنر منبت‌کاری معاصر در ایران منبع مدونی وجود ندارد. کیانمهر (۱۳۸۳) در رساله دکتری خود با عنوان «زیبایی‌شناسی منبت دورهٔ صفوی» به منبت عصر صفوی و تأثیر عوامل اجتماعی و اقتصادی در آن دوره پرداخته و ویژگی ها و عناصر زیبایی شناسی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. شجاع‌نوری (۱۳۷۷) و پاکیاری (۱۳۸۲) در مقطع کارشناسی‌ارشد با عناوین «بررسی منبت ایران تا دوره صفویه» و «بررسی سیر تحول منبت در اصفهان از قرن چهارم تا دوازدهم ه.ق.» به بررسی تاریخی این هنر در دوران اسلامی پرداخته‌اند. در این مقاله درکنار بررسی تاریخی این هنر به تبیین عناصر هنری و فنی آثار در این حوزه از سال ۱۳۰۰ هجری خورشیدی تاکنون پرداخته می‌شود.

روش تحقیق

روش کلی تحقیق توصیفی-تحلیلی-تطبیقی با رویکردی کیفی است. شیوه‌های دست‌یابی به اطلاعات براساس مطالعات کتابخانه‌ای و پژوهش‌های میدانی (مصاحبه، پرسش‌نامه و تهیه عکس) استوار است. لازم به‌ذکر است عکس‌ها توسط نگارندگان جمع‌آوری شده است.

شیوه‌های منبت‌کاری

طبق اسناد و مدارک مکتوب و بررسی‌های به عمل‌آمده، شیوه های منبت‌کاری را درمجموع می توان در پنج گروه: تخت، محدب، مقعر، شبکه و حجم دسته‌بندی کرد. شیوه تخت[1] تا اوایل دورهٔ سلجوقی بیشترین رواج را داشته و به دلیل بعضی مسائل اخلاقی از حجم سازی استفاده نشده است. روسازی و پرداخت آثار به‌صورت مسطح اجرا شده است. نقوش بیشتر از دورهٔ ساسانی الهام گرفته و به‌صورت ساده استفاده شده است. در اوایل خط کوفی و سپس خط نسخ به کار رفته است.

در شیوه محدب نقوش و عناصر طراحی به‌صورت برآمده و محدب پرداخت شده که این روش از اواخر دورهٔ سلجوقی شروع شده و اوج آن با توجه به دیگر هنرها به خصوص هنرفلزکاری و گچبری در عصر ایلخانی بوده؛ اگر چه این شکل از کار در دوره‌های بعد هم استفاده شده است.

استفاده از شیوه مقعر در دوره های مختلف تاریخی (از دورهٔ تیموری تا اواخر دوره قاجار) مرسوم بود و پرداخت متفاوت آن‌ها در سه زیرگروه نیش، تیج و جَست[2] مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین، منبت با پرداخت مقعر بسیار کم و ملایم (برجستگی خفیف) که عمق زمینه اثر تا ۱/۵ میلی‌متر و از دورهٔ قاجار رواج یافته باشد، در قالب شیوهٔ نیش معرفی می شود. واژهٔ تیج (کم‌برجسته) برای منبتی با روسازی مقعر و اندکی برجسته‌تر از شیوهٔ قبلی به کار می‌رود. این شیوه در اواخر دورهٔ تیموری و عهد صفوی بیشترین کاربرد را دارد، عمق زمینه منفی آن ۷-۲ میلی‌متر و از خصوصیات اواخر دوره صفوی است. در دوره تیموری کارهایی با پرداخت مقعر به‌عمق ۷-۲ میلی‌متر و عمق زمینه منفی ۲۰-۸ میلی‌متر رواج می یابد که برای این شیوه، واژهٔ جَست (نیم‌برجسته) انتخاب شده است. از دلایل برجستگی شیوه های جَست و تیج در ادوار مختلف، تعداد سطوحی است که در یک اثر منبت می‌شده است.

شیوهٔ شبکه را عموماً می‌توان به‌نوعی منبت نسبت داد که عناصر طرح در آن درشت، عمق در آثار زیاد و اغلب با شبکه بری همراه است. این روش اگرچه از قرن هشتم هجری در ایران مرسوم شد، کاربرد وسیع آن از دوران قاجار با ورود مبلمان به ایران آغاز و رفته‌رفته بر گسترش آن افزوده شد. «در این عصر منبت کاران به دلیل تماس بیشتر با غرب و آشنایی با شیوه های استادان اروپایی از تأثیر آنها برکنار

Archive of SID

www.SID.ir

نماندند و این تأثیر ازطریق منبت‌کاران ایتالیایی و فرانسوی بر هنرمندان عهد قاجار مشهود است» (صنیعی، ۱۳۵۱: ۶۵). هم‌چنین، حسین صنایع‌پرور می‌گوید: «افرادی چون موسی آقایان که تحصیل‌کردهٔ آلمان بود، در رواج منبت با نقش فرنگی نقشی بسزا داشته‌اند» (شیخی، مرداد ۱۳۸۶ الف).

شیوهٔ حجم اگرچه در دوره‌های مختلف به‌صورت محدود دیده می شود، از دورهٔ قاجار با توجه به توسعه روابط در قالب های طبیعی و ساده‌شده فراگیر شد. با ورود مبلمان، حجم جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد. این سیر در عهد پهلوی و بعد از آن به صورت تزئینی یا کاربردی در صنعت مبلمان به کار گرفته شد.

اصفهان

از اوایل عهد پهلوی، مهاجرت برخی هنرمندان منبت‌کار آباده از یک سو و از سوی دیگر رابطه ای که اصفهان با هنر منبت پیش از این داشت و تاکنون نیز دارد، زمینه ساز شکوفایی و رونق بیشتر منبت‌کاری در اصفهان شد. در همین ایام هنرستان هنرهای‌زیبا شکل می‌گیرد و هنرمندان حِرَف مختلف برای آموزش و خلق آثار گرد هم می آیند و نقوش سنتی ایرانی را روی وسایل جدید منبت‌کاری می‌کنند. استادان عیسی بهادری، احمد امامی، اصغر صنیعی و... در طراحی سنتی و اجرای منبت مشغول و تعدادی به تهران دعوت می‌شوند و در کارگاه منبت وزارت فرهنگ و هنر سابق به خلق آثار یا مرمت دَرِ کاخ‌ها می‌پردازند. در بین استادان هنرستان نام کسانی چون حسن داوران‌پور هم دیده می‌شود که دست ساخته های ایشان بر استفادهٔ درست از نقش چوب در کار یا توجه ویژه به بالابودن کیفیت چوب تکیه داشته است. در کنار این گروه، استادان دیگری نیز با سبک و سیاق متفاوت مشغول به‌کار بودند. استادحسین صنایع‌پرور می‌گوید: «موسی آقایان که تحصیل‌کردهٔ آلمان بود، پس از جنگ جهانی اول به اصفهان می آید و به‌کمک من و آقای چاپچی به راه‌اندازی کارگاه مبل‌سازی با طرح و نقش جدید دست می‌زند. انواع فرم‌های پیچک، گل‌فرنگ و برگ چدنی با عمق زیاد یا ترکیب نقوش سنتی با فرنگی و عمق کم روی آثار منبت می شدند» (همان). «یکی از مشکلاتی که هنرستان هنرهای زیبا برای منبت‌کاری ایرانی ایجاد کرد، اجرای طرح های فرنگی در منبت کاری و مبل‌سازی بود» (همان، ۱۳۸۷). کم‌کم هنرمندان به این سمت‌وسو گرایش پیدا کردند و هنرهای ظریفی که در هنرستان تولید می‌شد، مورد بی‌مهری (به‌دلیل زمان و هزینه) قرار گرفت و فعالیت اغلب کارگاه‌ها به ساخت وسایل بزرگ و منبت درشت روی آنها منعطف شد.

هم‌اکنون نقوش مورد استفاده طرح‌های خارجی، آثار طراحی و نگارگری استادان اصفهان یا تلفیق عناصر سنتی و فرنگی است. با افزایش بازار تقاضا و به‌تبع آن افزایش تولید و استفاده از دستگاه‌های صنعتی، اکثر کارگاه‌ها به حومه یا خارج از شهر مثل هفتون، جی و دولت آباد منتقل شد و تولیدات پس از آماده شدن به فروشگاه های سطح شهر، به‌خصوص دروازه شیراز، انتقال می یابد. درکنار این بحث جا دارد به قلمکارسازی اصفهان نیز به‌عنوان یک شیوهٔ تخت ساده اشاره شود که روی چوب گلابی، چنار یا زالزالک انجام می‌شود.

طرح و نقش (جدول۱)

نقش‌هایی که در اصفهان روی چوب منبت می‌شوند، به پنج دسته قابل تقسیم است:

دسته اول طراحی‌های سنتی است. نوع طراحی این گونه به شیوهٔ صفویه و قاجاریه نزدیک است. هم‌چنین، از طرح‌های هخامنشی نیز استفاده می‌شود. دسته دوم نقش‌های فرنگی است مثل گل‌فرنگ، برگ چدنی و ...؛ طی پنجاه سال اخیر مقدار زیادی از نقوش سبک های هنری باروک و روکوکو اجرا شده است. دسته سوم ترکیب نقش ایرانی و فرنگی است. دسته چهارم تصاویر حیوانات و پرندگان به صورت طبیعی یا ساده شده است و در دسته پنجم، نقش و بافت چوب در ساخت اشیا مد نظر است.

گلپایگان

گلپایگان همان‌که در مآخذ اسلامی «جرباذقان» نامیده شده است (جعفری، ۱۳۷۹: ۱۱۰۲)، به لحاظ ویژگی های طبیعی محل زندگی برخی حیوانات وحشی است که تأثیر این مطلب در منبت‌کاری این شهر واضح است. «در این منطقه جعبه‌های زردرنگ می‌سازند که دارای نقش‌برجسته است و جنگ حیوانات را نشان می دهد» (دالمانی، ۱۳۳۵: ۳۷۳). شرکت تعاونی منبت‌کاران در آذر سال ۱۳۵۰ به‌منظور بهبود وضع صنعتگران، تأمین مواد اولیه و فراهم آوردن امکانات لازم جهت فروش تأسیس می‌شود. منبت‌کاری در این منطقه هنوز تقریباً طبق همان روال سنتی انجام می‌شود. استادعلی

Archive of SID

www.SID.ir

مختاری به‌عنوان یکی از استادان این شهر پس از عزیمت به تهران در سال ۱۳۰۲ شمسی با نظر مساعد کمال‌الملک منبت را برای اولین‌بار به‌صورت رسمی در مدرسه صنایع مستظرفه تهران تدریس می‌کند. اشیا ارزنده‌ای که زمانی در جای‌جای زندگی مردم کاربری داشت، کم‌کم رونق خود را از دست داد و این در حالی است که اکنون فقط سه کارگاه در این شهر مشغول فعالیت است.

طرح و نقش (جدول۲)

طرح و نقش روی اشیا ساخته‌شده را می‌توان به چهار گروه طبقه‌بندی کرد: دسته اول طرح‌های سنتی شامل نگاره‌های گیاهی تا اندازه‌ای استیلیزه‌شده، اسلیمی و گل‌ومرغ است که فرم گل‌ها به دورهٔ قاجاریه نزدیک است. گل گرد سادهٔ متداخل از نقوش بومی محسوب و به‌شیوه مقعر (تیج) روسازی می‌شود. دسته دوم تصاویر شخصیت‌های علمی، ادبی یا تصاویر روایی است که زندگی روزانه مردم را به‌نمایش می‌گذارد و اطراف این نقوش با ریسه بته‌ای تزئین می‌شود. دسته سوم حیوانات بومی منطقه و جدال شیر و اژدها است که به‌صورت مجسمه یا در لابه‌لای گیاهان ظاهر می‌شود. نقوش گیاهی به‌کاررفته در گلپایگان خلاصه و استیلیزه‌شده که منحصربه‌فرد است، اگرچه این نقوش به لحاظ اجرا تا اندازه‌ای زمخت‌تر اجرا می‌شوند، همین حالت پریمیتیو[۳] بودن آن، حال‌وهوایی خاص بدان می‌دهد و هویت ویژه‌ای را آشکار می‌کند. عموم این کارها در کادر مستطیل ارائه می‌شود که دارای حاشیه‌ای از طرح ختایی یا فاقد آن است و دسته چهارم، خط به‌همراهی گل‌وبوته است.

آباده

منبت‌کاری چوب در آباده، که یکی از صنایع اصیل محلی به‌شمار می‌رود، از چنان رونقی برخوردار بوده‌است که مسافران در گذر از این شهر نمونه‌های متعددی از این محصولات را به‌عنوان سوغات خریداری می‌کردند. از دست‌ساخته‌های عالی این منطقه در سفرنامه‌ها و خاطرات توریست‌هایی که به ایران آمده‌اند، به نیکی یاد شده است. «منبت کاری آباده از زمان شاه عباس اول با مهاجرت منبت کاران از شهرستان بوانات آغاز می‌شود» (شیخی، ۱۳۸۷). «منبت کاری آباده شهرت جهانی داشته و نمونه‌های آن زینت‌بخش موزه‌هاست» (شریف، ۱۳۴۵: ۱۷). قاشق‌سازی یا همان قاشق شربت‌خوری آباده خودنمایی بیشتری دارد. این قاشق‌ها که چندتکه و بسیار کم‌وزن است، در اوج ظرافت هستند. «منبت آباده هنری است که اغلب مردم با آن آشنا بوده و کمابیش کار می‌کنند و می‌توان آن را هنر بومی آباده برشمرد» (شیخی، تیر ۱۳۸۶ پ). وسایل ساخته‌شده در تمام شئون زندگی مردم به‌خصوص مراسم جشن و سرور کاربرد زیادی داشت که هویتی اصیل و انکارناپذیر به آن می‌بخشید. منبت‌کاران این دیار هنوز از وسایل بسیار ابتدایی استفاده می‌کنند و نقوش اصیل و سادهٔ آن از صفای دل هنرمندان خبر می‌دهد. اگرچه تعداد کارگاه‌های منبت این شهر در حال حاضر به‌تعداد انگشتان یک دست هم نمی‌رسد، این هنر برای مردم آباده خودمانی است و بویی آشنا دارد.

طرح و نقش (جدول۳)

نقوش این منطقه در سه دسته قابل تقسیم است: دسته اول شامل گل و گیاهان بومی ازجمله گل سرخ، گل نرگس و برگ بید است. گیاهان و گل‌ها در فرم‌های حلزونی و درختان با برگ‌های ساده طرح و اجرا شده‌اند. نقوش گیاهی به‌کاررفته در منبت‌کاری آباده به نقوش ختایی نزدیک‌تر هستند و کمتر در آنها از نقوش فرنگی استفاده شده است. دسته دوم، تصاویر انسانی در قالب نگارگری، نقاوش هخامنشی و... است که عموماً در کنج اشیایی چون تخته شطرنج به کار می‌رود و دسته سوم، خط شامل نسخ و ثلث است که بر رحل و جعبه قرآن نقش می‌بندد.

شیراز

این شهر در زمینه منبت قدمت زیادی ندارد و رواج این هنر به اواخر دهه پنجاه برمی‌گردد. پس از مهاجرت استادانی چون استاد بهرام منبتی استعداد بالقوه این هنر در شهر شیراز رو به شکوفاشدن می‌نهد. اگرچه تعداد کارگاه‌های فعال زیاد نیست، با خلاقیت‌هایی که در زمینه منبت انجام شده است، استفاده از چاقوهای دودم و طرح‌های زیبا آثار هنرمندان شیرازی را در ردیف کارهای برتر قرار داده است.

طرح و نقش (جدول۴)

نقوش به‌کاررفته به پنج دسته تقسیم می‌شود: دسته اول، طرح سنتی ملهم از نقوش سنتی و بومی آباده. دسته دوم، طرح گل‌ومرغ، تخت جمشید و نگارگری است. گل‌ومرغ از

Archive of SID

www.SID.ir

طرح‌های هنرمندان شیرازی مثل لطفعلی صورتگر انتخاب می‌شوند. دسته سوم خطوط نسخ و نستعلیق است که در لابه لای دیگر نقوش به کار می روند. دسته چهارم، گل و گیاهان طبیعی و بومی منطقه به‌خصوص گل نرگس است که به‌صورت دسته‌گل یا تم ام‌زمینه با گل نرگس و با روسازی مقعـر (تیـج) و بسیار ظریـف اجرا می‌شود و آخرین گـروه نمادهای خاص شیراز مثل نگاره‌های تخت جمشید، مقبرهٔ حافظ و سعدی، درخت سرو و... است که اِلمان‌های فرهنگی شیراز را بیان می‌کند و از نظر ترکیب‌بندی معمولاً در وسط اثر اجرا می‌شود و دورتادور با نقوش گل‌وگیاه آباده و یا گل نرگس کامل می‌شود.

سنندج

ساخت فرآورده‌های چوبی در شهر سنندج زبانزد خاص و عام است. نازک کاری چوب حدود ۱۲۰ سال است که در این منطقه رواج دارد. براساس آمار سازمان صنایع‌دستی ایران در سال ۱۳۵۳ «شهـر سننـدج دومیـن مرکز تولیـد تخته‌نـرد است». سنندج چون «در میـان جنگل‌های انبـوه گـردو، گلابـی و کیکـم قـرار گرفتـه، از دیربـاز بـه ساخـت مصنوعات چوبی شهرت داشته است» (بیگی، ۱۳۶۳: ۶۵). نقـش‌های ابـرماننـد، مواج و گـره‌های چـوب گردو بهترین پذیرای تعبیر هنری مورد نظر هنرمندان است. طبق نظر اهل فن، خاندان نعمتیان رواج‌دهندهٔ این هنر بوده‌اند. اکنون علاوه بر شیوهٔ تخت، از سایر شیوه‌های منبت کاری با نقش گل‌وبرگ نیز استفاده می شود. کارگاه های مرتبط با این هنر همگی در محدودهٔ موزهٔ ملک سنندج واقع شده است.

طرح و نقش (جدول۵)

نقوش در این منطقه به چهار دسته قابل تقسیم است: دسته اول، به‌کارگیری طرح و نقش چوب است که هنرمند با توجه به ذوق و سلیقه و با درنظرگرفتن عناصر تجسمی چوب را انتخاب می کند. ترکیب‌بندی در این سری از آثار براساس نقوش طبیعی چوب و با نظرگرفتن زیبایی های بصری که با رشد درخت در شرایط خاص اقلیمی پدید آمده است، انتخاب می شود. این گروه عمده‌آثار سنندج را تشکیل می دهد که هنرمندان سنندجی با نبوغ هنری خود توانسته‌اند با استفاده مناسب از این خارق عادت‌بودن طبیعت، آن‌ها را در آثاری ارزنده در قالب هنرهای چوبی متفاوتی ارائه کنند. هم‌چنین، در ساخت آثار زیادی نیز با نگاهی عمیق به چوب از ویژگی‌های رنگی و نقش چوب استفاده کرده‌اند. دسته دوم گل‌وبرگ ساده است که عموماً گل در مرکـز طـرح و برگ‌ها به‌صـورت چندلپـی هستنـد. دسته سوم تصاویر روایی و نگارگری است. دسته چهارم، انسان‌های در حال کار، پرندگان و حیوانات باطرح واقعی‌اند که در قالب حجم ارائه می‌شوند.

در نازک کاری، پس از انتخاب چوب و نوع چیدمان آن، چوب با ضخامت دو تا سه میلی‌متر برش می‌خورد و از دو طرف روی چوب پایه نصب می‌شود. درواقع، سه لایه چوب در این گروه از اشیاء به همدیگر پرس شده‌اند و در سایر اشیاء مراحل کار شامل چسباندن طرح، دوربُری، زمینه درآوری و زیـروروانـدازی نقـش و درنهایـت روسـازی، پرداخـت و رنگ‌کاری شئ است (متن آثار یا همان زمینه منفی بافت‌دار می‌شود تا ناهمواری و کاستی اثر، کمتر دیده شود).

بررسی و تطبیق

در این قسمت به بررسی و تطبیق هنر منبت‌کاری در شهرستان‌های آباده، شیراز، اصفهان، گلپایگان و سنندج پرداخته می‌شود.

هریک از جداول به عنوان جداگانه‌ای مربوط می‌شود که در سیر هنر منبت‌کاری تأثیرگذار است. مطالعه هریک از این فاکتورها در اماکن مختلف، دیدی کلی و وجوه افتراق و اشتراکات آن را در نواحی مختلف به‌دست می‌دهد. سعی بر این است که موضوع مدنظر در هر شهرستان مختصر و موجز بیان شود تا امکان بررسی و مقایسه آن با دیگر شهرها به‌آسانی صورت پذیرد.

Archive of SID

www.SID.ir

جدول۱. مقایسه نقوش و میزان برجستگی آثار چوبی منبت در شهرستان اصفهان.

دسته	نقوش آثار چوبی منبت‌کاری	
اول		
دوم	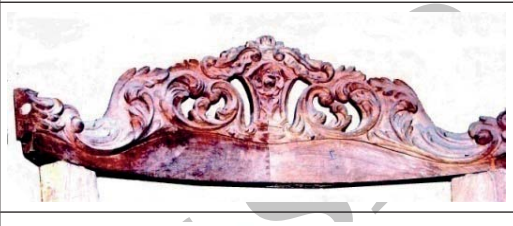	
سوم		
چهارم		
پنجم		

(نگارندگان)

www.SID.ir

جدول۲. مقایسه نقوش و میزان برجستگی آثار چوبی منبت در شهرستان گلپایگان.

دسته	نقوش آثار چوبی منبت‌کاری	
اول		
دوم		
سوم	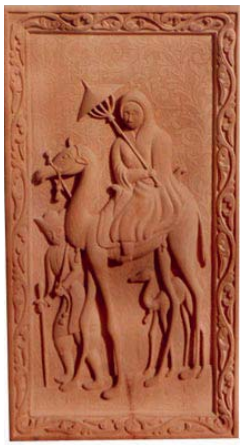	
چهارم		

(نگارندگان)

www.SID.ir

جدول۳. مقایسه نقوش و میزان برجستگی آثار چوبی منبت در شهرستان آباده.

دسته	نقوش آثار چوبی منبت‌کاری	
اول		
دوم		
سوم		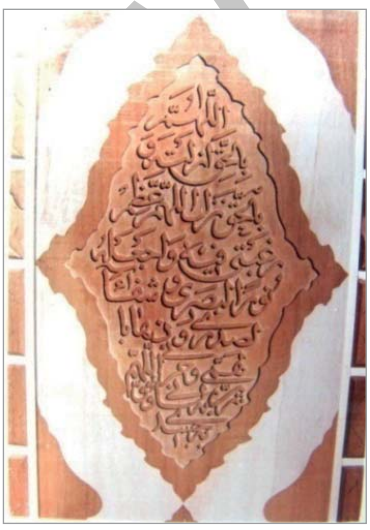

(نگارندگان)

www.SID.ir

جدول۴. مقایسه نقوش و میزان برجستگی آثار چوبی منبت در شهرستان شیراز.

دسته	نقوش آثار چوبی منبت‌کاری	
اول		
دوم		
سوم		
چهارم		
پنجم		

(نگارندگان)

www.SID.ir

جدول۵. مقایسه نقوش و میزان برجستگی آثار چوبی در شهرستان سنندج.

دسته	نقوش آثار چوبی منبت‌کاری	
اول		
دوم		
سوم		
چهارم		

(نگارندگان)

www.SID.ir

جدول۶. مقایسه و تطبیق طرح و نقش در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	ویژگی‌های طرح و نقش در منبت‌کاری
گلپایگان	گل‌وبوته گاهی همراه با تصاویر حیوانی یا در ترکیب با خط در نقوش این ناحیه به‌کار رفته است. طراحی گل‌ها به‌سبک قاجاری است. هم‌چنین تصاویر انسانی از شخصیت‌های ادبی، هنری، تصاویر روایی و داستانی نیز به‌کار گرفته می‌شود.
اصفهان	به‌صورت کلی نقش و طرح به دو دسته قابل تقسیم هستند: نقوش طراحی‌های سنتی که به نقوش دوره صفویه و قاجاریه نزدیکی دارند و نیز نقش‌ها و طرح‌های دوره هخامنشی که ممکن است از تصاویر حیوانات یا عناصر گیاهی در آن استفاده شود. دسته دوم، نقوش فرنگی است که در قالب گل‌فرنگ، پیچک، برگ چدنی و گل زنبق، لاله، میخک و... به‌کار گرفته می‌شود. نقوش دیگر نیز از تلفیق این دو گروه بر اشیاء منبت می‌شوند. از دیگر طرح‌ها، تصاویر حیوانی و پرندگان به‌صورت طبیعی یا ساده‌شده و نیز استفاده از نقش چوب و انتخاب آگاهانه آن جهت استفاده در شئ است.
آباده	گل‌وبوته ساده و بومی مثل گل سرخ، گل نرگس و برگ بید از نقوش اصلی این خطه است. تصاویر انسانی در قالب طرح نگارگری، چهرهٔ شاعران و نقوش هخامنشی، درختچه‌ها و بوته‌های پیچان، گل‌وبرگ‌های ریز، خطوط به‌خصوص نسخ ازجمله طرح‌های مورد استفاده در شهر آباده هستند.
شیراز	طراحی سنتی، گل‌ومرغ، نگارگری و نقوش تخت جمشید و کنار این سری، گل و گیاهان طبیعی منطقه مثل گل‌وبرگ به‌صورت تمام‌طرح است. خطوط و نمادهای شیراز نیز استفاده می‌شوند. در انتخاب طرح گل‌ومرغ، عموماً طراحی‌های هنرمندان شیرازی مثل لطفعلی صورتگر به‌کار رفته است. هم‌چنین نقوش آباده با اندک تغییراتی منبت می‌شوند.
سنندج	استفاده از طرح و نقش چوب‌هایی مثل گردو و گلابی با رعایت اصول و مبانی تجسمی، تصاویر گل‌وبرگ به‌صورت بسیار ساده، گلی در مرکز و برگ در حاشیه، تصاویر نگارگری و تخت جمشید و احجام طبیعی نیز ازجمله این نقوش هستند.

(نگارندگان)

جدول۷. مقایسه و تطبیق تراکم نقوش در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	ویژگی‌های تراکم نقوش در منبت‌کاری
گلپایگان	تراکم نقوش به‌دلیل نقش مورد کاربرد در اغلب آثار زیاد است. استفاده از طرح گل‌وبوته و حیوانات روی اشیاء تقریباً فشرده ولی تصاویر انسانی تراکم کمتری دارند و زمینه منفی بیشتر خودنمایی می‌کند. به‌دلیل استفاده از چوب گلابی، نقش چوب برای هنرمندان گلپایگان اهمیت چندانی ندارد.
اصفهان	تراکم طرح در آثار و اشیایی که در آنها از طراحی سنتی استفاده شده، نسبتاً زیاد و در اشیایی مثل مبلمان که از طرح‌های فرنگی یا تلفیق نقش سنتی و فرنگی استفاده شده، به‌دلیل نوع اجرای نقش و بهتر دیده‌شدن آن، کمتر و دربرخی موارد، بسیار تُنُک و خلوت است. اعتقاد هنرمندان این شهر در به‌کاربردن نقش چوب به‌عنوان یک عامل اصلی، در هنر منبت‌کاری دیده می‌شود.
آباده	نقوش بسیار متراکم اجرا می‌شوند. هنرمندان آباده معتقدند که نقش چوب طرح و نقش منبت‌شده را گم می‌کند لذا برای منبت از چوب گلابی استفاده می‌کنند که نقش به‌خصوصی ندارد.
شیراز	ازسویی در یک‌سری از آثار تراکم به‌قدری زیاد است که زمینه منفی در طرح دیده نمی‌شود و این خود باعث پیدایی فضایی جدید و زیبا شده است. از سوی دیگر به‌طور عموم در بیشتر آثار شیراز تراکم بالایی به‌چشم می‌خورد و در گل‌ومرغ فقط مقداری فضای باز دیده می‌شود که مکمل طرح است.
سنندج	به‌طور کلی چون در منبت سنندج از طرح‌های درشت استفاده می‌شود، تراکم آن کم است، زمینه طرح بافت‌دارشده تا خلوت‌بودن اثر را تااندازه‌ای جبران کند.

(نگارندگان)

Archive of SID

www.SID.ir

جدول۸. مقایسه و تطبیق دست‌ساخته‌ها (تزئینی و تزئینی- کاربردی) در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	دست‌ساخته‌های منبت‌کاری شده
گلپایگان	از اشیاء تزئینی قاب‌های تصویری و سینی، و از اشیاء تزیینی-کاربردی جای دستمال‌کاغذی، جای قاشق‌وچنگال، جعبه در اندازه‌های مختلف، رحل، شکلات‌خوری، انواع قاب آینه، عصا، ملاقه چوبی، قلمدان و ساعت
اصفهان	قالب قلمکار، مبل، صندلی، کاناپه، کمد، بوفه، دراور، تابلو، عصا، ظروف مثل گلدان، کاسه، قندان، جعبه‌ها، مجسمه‌های طبیعی و برساوشده، ظروف به تعداد کم که به‌صورت تفننی یا آزمایش چوب برای استفاده در دیگر وسایل ساخته شده‌است.
آباده	آثار ساخته‌شده کاربردی و تزئینی‌اند. قاب عکس، کاسه و کوزهٔ چوبی، زیرپایی جهت حنابستن پای عروسان، قاشق‌های شربت‌خوری، سینی، بشقاب، جعبه، جادستمال کاغذی، قلمدان، تخته شطرنج، تابلو، رحل قرآن و قاب آینه
شیراز	اشیاء کاربردی ازقبیل عصا، جعبه‌های متنوع، قندان، قاب در، قلمدان، سرمه‌دان، تخته‌نرد، جاکلیدی، میز و قاب آینه و از اشیاء تزئینی به بشقاب، سینی، گلدان، کوزه چوبی، تابلو و قاب آن می‌توان اشاره کرد.
سنندج	تخته‌نرد و تخته شطرنج، قلمدان، کیف، قاب آینه، جعبه‌ها در اندازه‌های مختلف، وسایل بسیار زیادی که با نازک‌کاری به‌انجام رسیده و احجام به‌صورت تزئینی است.

(نگارندگان)

جدول۹. مقایسه و تطبیق شیوه‌های کنده‌کاری روی چوب در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	شیوه‌های کنده‌کاری روی چوب
گلپایگان	شیوهٔ تیج در گل‌وبوته، حیوانات و تصاویر انسانی در قالب تابلو، آینه و ...، شبکه در صحنه‌های روایی، شیوه تخت با نقش بته، بر گرد تصاویر انسانی و خطوط و حجم، اگرچه بسیار اندک ولی به‌صورت تفننی کنده‌کاری شده است.
اصفهان	شیوهٔ تخت برای قالب قلمکار، تکنیک تیج توسط هنرمندانی که از طراحی‌های سنتی استفاده کرده‌اند و نیز تلفیق نقوش گیاهی پیچک، شبکه بُری در مبلمان، حجم در آثار کاربردی مثل مبلمان یا صرفاً تزئینی. این احجام به‌صورت نمادین، ساده شده یا طبیعی منبت می‌شوند.
آباده	شیوهٔ نیش در عناصر گل‌وبرگ‌های پیچان، گل سرخ و گل نرگس همراه با برگ‌های زیاد با روسازی بسیار روان و هماهنگ اصلی‌ترین شیوهٔ منبت در این شهر به‌شمار می‌رود. شیوهٔ تخت هم برای روسازی خط به‌کار می‌رود.
شیراز	شیوهٔ نیش در طرح سنتی، نقش تخت جمشید، گل‌ومرغ، تیج در منبت گل‌های طبیعی یا نقوش سنتی که بر تابلوهای بزرگ با مغار نقش می‌بندد، جَست در تصاویر روایی و گل‌وبوته‌های خاص شیراز که بر درها یا تابلوها منبت شده‌اند.
سنندج	شیوهٔ تخت در نازک‌کاری که عمدهٔ آثار را تشکیل می‌دهد، جَست در گل‌وبرگ در نرد و شیوهٔ حجم.

(نگارندگان)

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ۱۰. مقایسه و تطبیق ابزار- چاقو و مغار در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	ابزار (چاقو و مغار) منبت‌کاری
گلپایگان	از چاقوی منبت در این شهرستان استفاده نمی‌شود. ابزاری به‌نام قلم به‌جای چاقو کاربرد دارد که از آن زمخت‌تر است. مغارها نیز در انواع مختلف به‌کار می‌روند. در این شهر از مغار چشم‌بلبلی برای دادن بافت به زمینه استفاده می‌شود.
اصفهان	استفاده از چاقوی منبت با دم‌های ریز و ظریف با کاربری‌های متفاوت و درکنار آن استفاده از انواع مغار در این شهر مرسوم است. قابل ذکر است که برای تزئین برخی اشیاء کاربردی از هردو نوع این ابزار هنگام کنده‌کاری استفاده می‌شود. دَم چاقوی اصفهان در دولبه، صاف است.
آباده	چاقوی منبت با دسته‌ای کوتاه و تیغه‌ای ظریف مهم‌ترین ابزار منبت‌کاری است. در این شهر از مغار برای کنده‌کاری استفاده نمی‌شود.
شیراز	در بیشتر آثار از چاقوی منبتی استفاده می‌شود که برعکس چاقو در سایر شهرها از دو طرف گوه شده است. این عمل باعث کاربری بهتر این وسیله می‌شود و به‌خصوص روی خطوط راحت‌تر و روان‌تر حرکت می‌کند. نیز از مغارهای مختلف برای اجرای طرح‌های سنتی استفاده می‌شود.
سنندج	در این شهر از چاقوی منبت به‌دلیل نوع منبت و درشت‌بودن آن استفاده نمی‌شود. مغارهای استفاده‌شده تیغه‌ای کوتاه‌تر و انواع متنوعی دارد.

(نگارندگان)

جدول ۱۱. مقایسه و تطبیق مصالح- چوب و رنگ مورد استفاده در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	مصالح- چوب و رنگ مورد استفاده در منبت‌کاری
گلپایگان	گردو و گلابی از چوب‌های مورد استفاده است. تا قبل از دهه ۶۰ از لاک‌الکل و رنگ سقز استفاده می‌شد و بعد از آن مواد رنگی صنعتی مثل پلی‌استر، سیلر، کیلر و روغن جلا برای حفاظت و جلای چوب به‌کار گرفته می‌شود.
اصفهان	بیشتر گردو و در مبلمان راش، افرا و حتی به‌تازگی ممرز استفاده می‌شود. چوب راش و افرا به‌دلیل هماهنگی رنگی بیشترین مصرف را دارند. ابتدا از رنگ‌هایی مثل لاک‌الکل و سپس رنگ‌های پوششی شفاف و مات صنعتی استفاده می‌شد. رنگ‌های پوششی مات شامل طلایی، نقره‌ای، سفید و طیف قرمز هستند و رنگ‌های شفاف عبارت‌اند از: پلی‌استر، نیم‌پلی‌استر، کیلر و سیلر.
آباده	گردو، فوفل، نارنج، عناب و از همه بیشتر چوب گلابی کاربری دارند. تاحدود سی سال قبل از روغن بزرک، روغن منداب و لاک‌الکل برای رنگ استفاده می‌شد و اکنون از رنگ‌های پوششی شفاف سیلر و کیلر استفاده می‌شود.
شیراز	چوب عناب، شمشاد، آبنوس، بقم و بیشتر گردو و گلابی مورد استفاده‌اند. از رنگ‌ها درابتدا از لاک‌الکل، روغن بزرک، روغن الیف یا جلا و بعد، از رنگ‌های پوششی شفاف صنعتی استفاده می‌کنند. رنگ‌های پوششی مات کاربرد زیادی ندارند.
سنندج	برای منبت فقط از گردو و در نازک‌کاری گاهی از گلابی و کیکم استفاده می‌شود. از رنگ لاک‌الکل تاحدود سی‌سال قبل و بعد از آن از رنگ‌های صنعتی برای پوشانندگی استفاده می‌شود. رنگ‌های صنعتی مات کاربردی ندارد.

(نگارندگان)

Archive of SID

www.SID.ir

جدول۱۲. مقایسه و تطبیق نوآوری در حوزه‌های منبت‌کاری

شهرستان	نوآوری در منبت‌کاری
گلپایگان	۱- تصویرسازی شخصیت‌های ادبی، علمی و هنری که با استاد علی مختاری آغاز شد. ۲- گل گرد متداخل با روسازی مقعر. ۳- منبت تصاویر عامیانه همراه با مثل‌های فارسی و مضامین اخلاقی و فرهنگی.
اصفهان	۱- استفاده از طرح کله شیر در مبلمان. ۲- کاربرد کیفیت نقش چوب. ۳- استفاده مناسب از نقوش پیچک و گل‌فرنگ در آثار سنتی مثل قاشق شربت‌خوری و هماهنگی طراحی و اجرا در اثر. ۴- دستگاه شبکه‌بُری که علاوه بر تمیزی، در وقت نیز صرفه‌جویی می‌کند. ۵- شبکه‌بُری نقش و چسباندن آن بر زمینه، علاوه بر سرعت‌دادن به کار، باعث ظرافت و صاف‌بودن زمینه است. ۶- استفاده از نقوش گرفت‌وگیر بر قید میزها و مبلمان.
آباده	استفاده از چوب دولایه، تیره و روشن (گردو و گلابی) روی پایه اصلی کار که پس از منبت‌شدن اثر، زمینه تیره‌رنگ و عناصر و نقوش به‌رنگ روشن دیده می‌شوند. این عمل علاوه بر تنوع و تضاد، دید بهتر و هماهنگی زیباتری را به‌نمایش می‌گذارد.
شیراز	منبت برخی اشیاء با طرحی کاملاً مثبت و بدون هیچ‌گونه زمینه منفی با طرح و نقش کاملاً متراکم از گل‌های نرگس یا گل های دیگر همراه با پرندگانی روی شاخه‌ها از نوآوری‌های هنرمندان منبت‌کار شیراز است. منبت گل‌ومرغ را به‌شیوهٔ جَست انجام می‌دهند و گل‌وبرگ‌ها را کاملاً برجسته می‌سازند تا باعث دید بهتر آن بر اشیاء شود.
سنندج	کاربری بهینه نقش و رنگ چوب و انتخاب به‌جای آن در اشیاء و درکنار آن رعایت اصول مبانی تجسمی در ساخت اشیاء.

(نگارندگان)

نتیجه‌گیری

شاخصه‌های اقلیمی، فرهنگی و میزان حضور سنت و اصالت در هنر منبت ایرانی مشهود است. آنچه به هنر منبت‌کاری معاصر در ایران ارزش می‌دهد و آن را در جایگاهی والا می‌نشاند، اصیل‌بودن نقش‌مایه‌ها و شیوه‌های منبت‌کاری سنتی ایران است. هویت در هنر منبت معاصر ایران با وجود تأثیر و تأثرات برگرفته از دیگر سرزمین‌ها، هنرمندان را بر آن داشته است تا طرحی نو بیافرینند و زایش هنر سنتی را که نمی‌توان محدود به زمانی خاص دانست، بارور و آن را در زمینه‌های مختلف خلق کنند. منبت معاصر در مناطق مختلف جایگاهی متفاوت نسبت به‌هم دارد. نقوش و طرح‌های بومی و فرهنگی، مثل طرح صفوی و قاجاری، و تأثیر جهانگردان بر اصفهان به‌تَبَع توریستی‌بودن این شهر درطول زمان شهر نمایان می‌شود. عناصر ریزنقش گلپایگان، تأثیر اقلیم سنندج و جنگل‌های گردو و کنده‌کاری درشت‌تر بر این اشیا کاملاً واضح است. تنوع هنر منبت در ایران را در کنده‌کاری‌های نرم، روان و ملیح آباده و شیراز، منبت عمیق‌تر گلپایگان و شبکه‌ای اصفهان، استفاده از نقوش چوب در سنندج و تکمیل آن با منبت نسبتاً درشت‌تر حاشیه اشیایی مثل شطرنج می‌توان دید. عناصر بومی در برخی مناطق از نظر فرم با نوع اجرا هماهنگ و هم‌آوا شده است. گل‌های ریز و چندپر آباده و شیراز و همراهی این طرح‌ها با شیوهٔ نیش ملاحت خاصی به آثار می‌دهد. از طرفی، نقوش سنتی ساده‌شده در گلپایگان با عمق بیشتر و به‌شیوهٔ تیج اجرا شده است ولی در اصفهان به‌دلیل نوع طرح و کاربری با برجستگی بیشتر اجرا می‌شود و شیوهٔ مورد استفاده شبکه و حجم است.

Archive of SID

www.SID.ir

ابزار و وسایل در چگونگی تولید اشیا نقش مهمی دارند. بنابه نوع ابزار به‌کار گرفته‌شده، نقش و فرم متفاوتی حاصل می‌شود. هنرمندان آباده و شیراز با چاقوی ریز و کارآمدِ منبت‌کاری، آثاری با طرح‌های متراکم و ظریف به ارمغان می‌آورند. در گلپایگان استفاده از مغار تَقّه علاوه بر چاقو، ظرافت کنده‌کاری روی چوب را کمتر می‌کند و زمینه منفی اشیا برعکس آثار تولیدی آباده و شیراز بافت‌دار می‌شود و علاوه بر این‌که چشم را روی نقش متمرکز می‌کند، ناهمواری زمینه را می‌پوشاند. این امری است که بنا به‌نوع ابزار مورد استفاده در سنندج با درشتی منبت در حاشیه آثار نمایان‌تر می‌شود و نتیجه بهره‌گیری از مغار است. این کار در اصفهان علاوه بر کاربرد چاقو و مغار، شیوهٔ شبکه‌بری را پیش روی هنرمندان می‌گذارد.

نوع چوب‌های مورد استفاده در شهرهای مختلف برگرفته از طبیعت منطقه است یا بسته به عوامل اقتصادی و تجاری متغیر است. به‌کارگیری چوب‌هایی با بافت متراکم مثل گردو و گلابی یا عناب و نارنج در شیراز، گلابی در آباده و گلپایگان، گردو در سنندج و انواع چوب‌های صنعتی در اصفهان حکایت از این موضوع دارد. البته عقیدهٔ هنرمندان در استفاده از نقش چوب و نمود آن در اشیا کاربری‌های متنوع‌تری را رقم زده است. با این وصف در آباده، شیراز و گلپایگان عموماً از چوب گلابی، به‌دلیل کم‌نقش‌بودن و از گردو در اصفهان و سنندج به‌دلیل گره‌ها و نقوش مواج آن بیشتر استفاده می‌شود. نوع نقش و فرم به‌کاررفته بر تولیدات تأثیر می‌گذارد و ملاحظه می‌شود که نقش سنتی و فرنگی در اصفهان بر مبلمان و در دیگر شهرها فرم سنتی و عناصر بومی بر اشیایی ازقبیل تابلو و اشیا کاربردی-تزیینی ظاهر شده است. حجم در اصفهان به‌صورت کاربردی و در سنندج به‌صورت تزئینی اجرا می‌شود. نوآوری‌هایی بدیعی که در هر پنج منطقه دیده می‌شود، روایت‌کننده وابستگی و ظهور خلاقیت هنرمند ایرانی هر ناحیه به عوامل فرهنگی، هویتی و اقلیمی است که بدان اشاره شد و نمون‌های بارز از اصالت سنتی در هنر لطیف منبت ایرانی است. در حال حاضر، آثار شیراز و به‌خصوص آباده دارای کیفیت بسیار بالایی هستند و با وجود این‌که مسائل اقتصادی نقش بسزایی در این هنر دارند و شاخص‌شدن آن افول کیفیت آثار را به‌همراه داشته است، هنوز اثری روشن و ماندگار از هویت و هنر اصیل ایرانی را در خود به یادگار دارد.

پی‌نوشت

۱- شیوهٔ تخت به سه روش انجام شده است: الف- کتیبه‌ای: زمینه کاملاً ساده و عمق زیاد است و در دوره‌های بعدی هم تداوم پیدا می‌کند؛ ب- حکاکی؛ ج- گل و برگ‌دار: که در این نوع، خط و حاشیه که شامل تزئینات گیاهی است، باهم اجرا شده و عمق زمینه منفی آن نسبت به خط کمتر است.

۲- به‌نظر استادان فن، در هنر منبت روسازی مقعر اختصاص به شرق دارد و کارهای ایرانی غالباً با این شیوه پرداخت شده‌اند، درحالی‌که واژه‌های فرنگی رولیف (تخت و بسیار کم‌برجسته)، بارولیف (نیم‌برجسته) و اورولیف (تمام‌برجسته) که در برخی مراکز آموزشی برای طبقه‌بندی منبت به‌کار می‌روند، مناسب نیستند زیرا اختصاص به منبت غربی دارند که نوع پرداخت آنها محدب است. از این‌رو، برای نام‌گذاری زیرگروه‌های شیوهٔ مقعر از واژه‌های ایرانی استفاده شده است. ازآنجاکه ریشه کلمه منبت، «رویاندن» و «رویانده‌شدن» است و عناصر گیاهی به‌صورت طبیعی و ساده‌شده بیشترین کاربرد را در هنر منبت آن روزگارداشته است، پس از مطالعه و تفحص بسیار در این مورد، از گویش محلی اصفهان و فارس بهره‌گیری شد. در گویش این دو منطقه و برخی مناطق دیگر ایران، به سرزدن یا نمودارشدن جوانه گیاه از خاک،«نیش‌زدن»؛ به برآمدن گیاه «تیج‌کشیدن» و به رشد نسبی جوانه گیاه «جَست» گفته می‌شود.

3- Primitive

Archive of SID

www.SID.ir

منابع و مآخذ

- احسانی، محمدتقی. (۱۳۶۸). **هفت‌هزارسال هنر فلزکاری در ایران**. تهران: علمی- فرهنگی.
- احمد صنیعی استاد منبت‌کار اصفهانی. (بهمن و اسفند ۱۳۵۱). **هنر و مردم**، (۱۲۴ و ۱۲۵)، ۶۸-۶۵.
- اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان. (۱۳۶۳). **چهل‌سال تاریخ ایران در دوره پادشاهی ناصرالدین شاه**. به‌کوشش ایرج افشار (المآثروالآثار). جلد ۱. تهران: اساطیر.
- ایرانشهر. (۱۳۴۳). **مجموعه‌مقالات**. جلد ۲. تهران: دانشگاه تهران.
- ای‌ولف، هانس. (۱۳۷۲). **صنایع‌دستی کهن ایران**. ترجمه سیروس ابراهیم‌زاده. چاپ اول. تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- بروگش، هینریش. (۱۳۶۸). **سفری به دربار سلطان صاحبقران**. ترجمه مهندس کردبچه. چاپ دوم. تهران: اطلاعات.
- بیگی، حسن. (۱۳۶۳). **مروری بر صنایع‌دستی ایران**. سروش، سال ۶ (۲۵۲).
- پاکیاری، سارا. (۱۳۸۲). **بررسی سیر تحول منبت در اصفهان از قرن ۱۲-۴ ه.ق**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد پژوهش هنر. دانشگاه تربیت‌مدرس.
- جعفری، عباس. (۱۳۷۹). **گیتاشناسی ایران دایرةالمعارف جغرافیایی ایران**. جلد سوم. چاپ اول. تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- دالمانی، هانری‌رنه. (۱۳۳۵). **سفرنامه از خراسان تا بختیاری**. ترجمه فره‌وشی. تهران: گیلان.
- زکی، محمدحسن. (۱۳۲۰). **صنایع ایران بعد از اسلام**. ترجمه محمدعلی خلیلی. تهران: اقبال.
- ستوده، منوچهر. (۱۳۴۹). **از آستارا تا استاراباد**. جلد اول. تهران: انجمن آثار ملی.
- _____ (۱۳۵۱). **از آستارا تا استاراباد**. جلد دوم. تهران: انجمن آثار ملی.
- _____ (۱۳۶۶). **از آستارا تا استاراباد**. جلد چهارم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی- اداره‌کل‌انتشارات و تبلیغات.
- شجاع‌نوری، نیکو. (۱۳۷۷). **منبت ایران**. رساله کارشناسی‌ارشد پژوهش‌هنر. دانشگاه‌تهران. (راهنما: دکتر یعقوب آژند).
- شریف، سیدعبدالرحیم. (۱۳۴۵). **تاریخ و جغرافیای شهرستان آباده**. تهران: موسوی.
- شیخی، علیرضا. (خرداد ۱۳۸۶، مرداد ۱۳۸۶ الف، ۱۳۸۷). مصاحبه منتشرنشده با قبادکیانمهر، حسین صنایع‌پرور، کمال مسایلی، علی صنیعی، اکبر داوری، صنیعی و خانواده حسن داوران پور: **درباره بررسی پیشینه منبت در ایران و منبت در اصفهان**. کارگاه‌ها، منازل مسکونی و دانشگاه هنر اصفهان.
- _____ (تیر ۱۳۸۶ الف). مصاحبه منتشرنشده با محمد رضا توسلی، محمد ابراهیم توسلی و غلامرضا غدیری: **درباره منبت در گلپایگان**. کارگاه‌های گلپایگان.
- _____ (تیر ۱۳۸۶ ب). مصاحبه منتشرنشده با غلامحسین حیدرپناه، هاشم معارفی، ماجد شهریاری و محمدرضا یکزمان: **درباره منبت در آباده**. کارگاه‌ها و اداره صنایع دستی آباده.
- _____ (تیر ۱۳۸۶ پ). مصاحبه منتشرنشده با بهرام منبتی، کمال جهانشاهی، عباس فریدنی، علی دهقانی، بابایی، ذوالنون شیرازی، حمزه‌لو و محبوبه افراسیابی: **درباره منبت در شیراز**. حافظیه، ارگ‌کریم‌خانی، کارگاه‌ها و اداره صنایع‌دستی شیراز.
- _____ (مرداد ۱۳۸۶ ب). مصاحبه منتشرنشده با احمد نعمتیان، عبدالحمید نعمتیان، محمدرشید تکربی، توفیق محمودی، صابر محمودی و سید ماجد حسینی: **درباره منبت و نازک کاری در سنندج**. کارگاه‌ها و موزه سنندج.
- کیانمهر، قباد. (۱۳۸۳). **ارزش‌های زیبایی‌شناسی منبت سبک صفوی**. رساله دکتری پژوهش‌هنر. دانشگاه تربیت‌مدرس.
- گلاک، جی. و پنتون، کارل. (۱۳۵۵). **سیری در صنایع‌دستی ایران**. تهران. بانک ملی.
- نقشبندی، سروه. (۱۳۸۴).**بررسی سیر تحول نقش مبلمان در زندگی اجتماعی مردم ایران از گذشته تا ورود مدرنیته**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد پژوهش هنر. دانشگاه هنر.

- **Islamic Art.** (1987).Vol 2. NewYork: Oxford University Press.
- Dimand, Ms. (1930). **A Hand Book of Mohammad and Decorative Ar**t. New York: The Metropolitan Museum Art.
- Pope, A. (1938-39). **A Survey of Persian Art**. Vol 3, 6, 7. London: Oxford University Press.
- Wilkinson, Ch. (1987). **Nishapur**. New York: Metroprlitan Museum of Art. 266-7, 294-5.

Archive of SID

www.SID.ir